

Бојан ДИМИТРИЈЕВИЋ

КРЦУН

Београд 2024.

Бојан ДИМИТРИЈЕВИЋ

КРЦУН

Слободан Пенезић – биографија

Београд 2024.

Пенезић је збој разбарушеној излѣга добио надимак Криун, према једном цршаном стирий-јунаку из шѣ ејохе. Највише комунистичких присшалица које је срешао или са којима је радио знало ја је само по овом надимку, али не и по правом имену. Београдска полиција је увек одвојено водила Слободана Пенезића од личности под именом Криун. Ова околности је омоућавала „несмејану активност“ по Београду Пенезићу – Криуну

НАСТАНАК КОМУНИСТЕ

Одрастање у Ужицу

У њојодневним часовима 24. септембра 1941. године, у Ужицу, које су три дана раније напустили Немци, а њом у прагу боравили четници, ја ја и они напустили, улазе са разних страна локалне партизанске снаге. Међу партизанима налази се и млади ужички комуниста Слободан Пенезић, познат међу београдским групама као Крцун. Он није угадљив у првим тренуцима, нема никакву команду, ни руководећу функцију. Неки групи привлаче пажњу: Душан Јерковић, Милинко Кушић... око којих се окуљају страновници прага, а највише деца.

Пенезић, који је вечери одлази кући да види мајку – тек ће се испитати. Кад се наредних дана успостави у њојуности партизанска власт, његово име и појава на ужичким улицама ће њочети да се њамти. Почеће Пенезићева револуционарна пракса, названа борба против „јетне колоне“ чија ће искуства касније баштинити југословенска комунистичка тајна полиција „Озна“, њослерајна „Удба“. Њен србијански део формираће и водити ујраво овај Ужичанин.

Збој тоја, мноји данас смајрају Пенезића Крцуна „оцем српске Службе“.

Ко је био Слободан Пенезић?

Рођен је у времену Великог рата – 2. јула 1918. године у Ужицу. Његов старији брат је често причао да је, чувши да му се родио брат, са врата повикао „Родио се Слободан! Српче... челик, људи... беш’те Швабе!“ Како каже с тим именом се увек поносио у де-

чаштву. „Некако ми се чинило да је то нешто више што се зovem Слободан, а име је било врло ретко“.

Пенезићи су родом из села Каран, које се налази северно од Ужица на старом путу према Косјерићу. Отац Слободана – Спасоје, имао је и два брата, Зарију и Михаила, и сестру Миленију. Њихов отац се звао Станиша, а мајка Јагода. Станиша се у ужички крај доселио из Црнућа у Санцаку. Прво у Чајетину, на Златибору – где се родио Спасоје, Слободанов отац, док су се остала деца родила у Карану. Деца Станишина, кад су стасала, разишла су се из Карана: Зарија је отишао у Ваљево, Михаило у Чачак, Спасоје у Ужице, а у Карану је остала Миленија.

По доласку у Ужице 1891. године, Спасоје је изучио пекарски занат, па је касније основао своју пекару, а уз њу и кафану. Оженио се Косаром Хаџић. Из њиховог брака родило се четворо деце: Видоје, Миодраг, Милан и Емилија. Међутим, у току прве године рата, у који је Спасоје отишао, Косара је преминула од грознице и без икога у кући остало је четворо мале деце. На Спасојеву молбу војној команди, отпуштен је из војне службе и вратио се кући као једини старалац своје деце. Тако је било наредне три ратне године, да би се 1917. године поново оженио. Овај пут изабраница је била 19-годишња Видосава Вида Каљевић, која је радила у ужичкој ткачници, заједно са своје две сестре.

Ткачница, основана 1899. године, запошљавала је ужичку сиротињу и у њој се радило од ране зоре. Тако је у њој радила и девојка Вида, скоро четири године пре ступања у брак. Због свакодневног рада и ране удаје, она је остала без икакве школе – неписмена. Ступивши у брак са Спасојем прихватила је бригу о његово четворо деце – која су је звала Дада – по обичају да се тако обраћа помајци. Убрзо, то је постао њен надимак, којим ће је сви звати, и сопствена деца, родбина, комшије и Ужичани уопште.

И у овом браку Спасоје је имао четворо деце: Слободан је био прво дете Спасоја и Видосаве, а Спасојево пето дете по реду. Из тог брака родило се још троје деце: Сретен, Предраг и Милена.

Старија Спасојева деца – Слободанова браћа и сестра, по стасавању су се такође разишла: Видоје је завршио учитељску школу и био учитељ у Санцаку, Миодраг је „завршио нешто од

школе, али је остао без одређених квалификација и занимања“, Милан је стекао породицу и углед доброг радника, али није наследио оца у занату и вођењу кафане. Емилија се удала и са мужем, који је био службеник Министарства иностраних дела, живела у иностранству.

Пенезићи су живели у делу Ужица званом Слануша изнад саме чаршије, да би се око 1926. године преселили нешто даље, на Ракијски пијац, отприлике где је данас Историјски архив Ужица. Ту је отац Спасоје отворио кафану назвавши је „Солун“.

После рата, Спасоје се укључио у политику и, као члан Радикалне странке, чак био изабран на изборима 1920. године у градску скупштину као одборник, да би 1921. постао кмет општине ужичке. Ранији биографи истичу да је Спасоје у времену економске кризе која је настала 1929. године изгубио готово цео иметак, да је „све отишло на менице, на дугове“: кућа у делу Ужица званом Пора, неколико плацева земље и шуме у околини. Како није имао школе, осим два разреда основне, нашао је посао „пандура техничке секције“ у граду, али се убрзо разболео и 1934. године преминуо. Од тада, па неколико деценија касније, породица је остала на бризи мајке.

Видосава Пенезић Дада је постала заштитни знак ове породице у Ужицу, као њен стуб и стожер. Њој су се сва деца враћала без обзира где их је даље живот однео. Вида је у овом периоду, захваљујући умећу шивења, успела да постави породицу на ноге, шијући по поруџбинама из комшилука и прерађујући кошуље из војне шиваре. Тада Пенезићи не живе више у централним деловима Ужица, већ на Коштици, у западном делу вароши. Била је ту башта и штала. Убрзо је почела да прима ученике из околних села на стан, па је и тако стигао по који динар у породицу. Некако у исто време и син Сретен завршио је занат, запослио се у фабрици оружја и са свега 13 година донео у кућу прву плату. Две године старији Слободан остао је код куће да помаже, јер је друго двоје деце било још мало. Сасвим сигурно да је очево банкротство, а потом и његов одлазак, који је наметнуо Слободану обавезу да помаже мајци, водио ка његовој каснијој штедљивости и бризи о породици. Млади Слободан радио је све кућне послове, помагао мајци у шивењу, радио у башти, штали...

Без обзира на околности, Слободан је у Ужицу завршио и основну школу и Државну реалну гиманзију. Његови ранији биографи скоро да жале што није био одличан, па истичу да је по успеху био добар, а понављање разреда везују за очеву смрт и окретање породичним обавезама, што сачувана сведочанства не потврђују.

Према сведочанству из 1933. године, Пенезић – како се наводи „син Пенезића Спасоја кафеције“, по други пут је (завршио) четврти разред. Што значи да је понављао тај разред. Све оцене су биле тројке – сем четворки из веронауке, француског језика, цртања и гимнастике. Владање је било одлично – 5. Тако је стекао право да пређе у више разреде гимназије.

Отац Спасоје је умро 1934. године. Зато у другом сведочанству пише „син поч. Спасоја бив. кафеције“. У тој години, завршио је пети разред са добрим успехом. Све оцене биле су тројке, осим гимнастике и цртања, где је имао четворку. Владање и веронаука су му били одлични.

У 1935. години, завршио је шести разред, оцене су биле тројке сем четворки из гимнастике, хигијене, цртања.

Наредне 1936. године завршио је седми разред, крајем августа, тек после упућивања на поправни испит из француског језика, из ког је имао јединицу. Према неким сведочењима наводно се био сукобио са професором француског језика. Највећи број оцена су биле тројке са изузетком физике, географије и гимнастике, где је имао четворку. Владање је било оцењено тројком. Пенезић је добио укор, уз објашњење да је затечен „како виче и пева улицом долазећи са славе својих другова“. Признао је кривицу разредном старешини и добио укор разредног већа.

У овом периоду описују га као „дечака благе нарави, послушног и предусретљивог“, као и да је имао разумевања и заштитнички се понашао према млађима, па тако и према брату Сретену, да је у тим годинама почео да игра фудбал, да је у играма био међу најбољима, а у дечијим ратовима „храбар и убојит“. Већ тада је имао моћ привлачења пажње другова својим говорима (што ће и у зрело доба бити карактеристика његовог понашања) и могао је да остане до касне вечери у таквој причи. Пешачење ван Ужица му је било једна од омиљених разонода још у школским данима. Волео је да чита, и читао је све што му је дошло до руке.

Убрзо ће га партијски рад одвојити од учења и књиге. Касније је жалио што је пропустио тај део образовања.

Чланство у Партији

О раширеној наклоњености комунистичкој идеји и масовном приступању покрету бивших ученика у Ужицу сведочио је један од тадашњих ђака, такође комуниста, Љубодраг Ђурић. Према његовим тврдњама, међу школским друговима у генерацији која је ову школу похађала од 1933. до 1938. године, од њих 34 до априла 1941. у комунистичку организацију примљено је 20, док се 25 прикључило током рата њиховом покрету и од тога њих 14 страдало.

Бунтовништво, борба за правду и једнакост, жеља за бољим животом, улазак у круг одабраних – били су само део мотива који је омладину подстицао на активизам унутар комунистичког покрета, сматра Немања Девић, који се детаљније бавио комунистичким и партизанским покретом у Србији. То је посебно било упечатљиво на подручју западне Србије где су поједини крајеви, као и школе, већ раније били познати и обележени због ширења комунизма. Тако је гимназија у Ужицу у дужем временском периоду носила епитет „црвене школе“. Утисак о комунистичкој оријентацији великог броја становника ужичког краја додатно је ојачао после слома устанка, када је ова област означавана као територија „црвене ужичке републике“, а само Ужице чак називано „Малом Москвом“, како пише Љубодраг Ђурић.

У Пенезићевој партијској биографији се истиче да је још као гимназијалац „припадао напредном покрету“. „Вољен од својих другова, вршио је утицај на њихово политичко опредељење и подстицао их да приступе редовима напредне омладине“. Како сам наводи, већ у шестом разреду почео је да учествује у активностима литерарне дружине „Напредак“ која је постојала у гимназији од раније и била не само литерарна, већ и политичко-патриотска организација. Дружина је постојала у ужичкој гимназији још од пре рата. У наредна два разреда он је ушао и у „омладински“ покрет, некакву претечу Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ).

Ранији Пенезићеви биографи (у суштини, земљак и саборац – Бошко Матић) истичу да се код њега „рано буди мисао и осећај за ново, напредно, револуционарно... тежње ка слободарству“. Ту се наводно преплићу породични утицаји, сазнања о активностима ужичког социјалисте Димитрија Туцовића, других ужичких социјалиста, а посебно комшије Спасоја Марковића, који је око себе окупљао младе и причао им приче. Затим, искуства из гимназије и „социјалистичка мисао“, на чијем постојању се инсистирало после победе комуниста. Наравно, и чланство у поменутој литерарној секцији – дружини „Напредак,“ где се сасвим вероватно читала „напредна“ литература. Сигурно је утицала и релативна мода тих идеја. Неки пут се то назива „боемство“, које помиње сам Пенезић, а слично пише и његов старији партијски колега Милован Ђилас. Утицала је и група ђака коју је окупио један од професора, премештен у Ужице по казни, који су пешачили по околини и успут дебатовали о политици. Такође, и утицај комунистичких идеја професора Милутина Смиљанића, родом из познате свештеничке породице у селу Равни, као и активности удружења студената које је постојало 1935–1937. у Ужицу, док није забрањено.

Кад је матурирао, 1937. године, са добрим успехом, Слободан Пенезић је одлучио да упише Пољопривредни факултет у Земуну. Од стрица Зарије из Ваљева примаће наредних година сталну месечну помоћ за студије. Када би се враћао у Ужице за распуст доносио би понешто што је купио за кућу, од новца који би приштедео.

Становао је у студентском дому, али касније и приватно. Како га је издржавао стриц, могао је да се похвали да је био „добро материјално обезбеђен“. У овој фази он ће се одвојити од својих истомишљеника, који су остали у Ужицу, где се у исто време развила комунистичка организација, и са чијим припадницима ће се Крцун сретати тек наредних година. Долазак у Земун, односно Београд, био је преломан за младог Пенезића, јер је одмах почео да се ангажује у различитим комунистичким акцијама.

Добар део тих момака, студената, које је тада у затвору упознао, Пенезић ће сретати и сарађивати са њима и касније током студентских дана у омладинском комунистичком покрету. Наиме, старијих студената сличног опредељења родом

из ужичког краја није било. Они са којима је делио некаква слична уверења остали су у Ужицу. Како је живео у студентском дому у том периоду, ни тамо није могао да нађе превише истомишљеника. Почео је да се дружи са једном групом, али је установио да је за његов укус то друштво било превише боемско, па је престао да се дружи са њима. Већ је са разочарењем почео да размишља о преласку на неки други факултет и о повратку у родно Ужице.

Ипак, негде крајем новембра или почетком децембра 1937. године, на једној конференцији Удружења агронома у Земуну, добио је прилику да говори о положају сељака у ужичком крају. После завршетка скупа, пришао му је три године старији Добривоје Радосављевић Боби, родом уз Књажевца, и питао га да ли познаје Петра Стамболића, тада 25-годишњег студента Пољопривредног факултета, родом из Ивањице. Како је Пенезић рекао да је чуо за њега, Радосављевић га је позвао да дође на Филозофски факултет на састанак, упозоривши га да је реч о полуилегалном састанку и да не говори ником о томе. Тако је и било. Пенезић се запутио из Земуна до Београда. Пред улазом на факултет, чекао га је Радосављевић и увео у просторије некаквог студентског, можда планинарског удружења, доле, у подруму зграде.

Окупљени „напредни студенти“ су били како каже – Србијанци. Међу њима је упознао многе са којима ће касније делити исте политичке ставове и активности. Тако се Пенезић укључио у комунистичку (она то формално тада није била) организацију на београдском универзитету. Са овом групом је учествовао у свим студентским акцијама по Београду. По укључењу у групу, први задатак му је био да код себе у студентском дому смести неке брошуре, како сам каже – „чини ми се о Стаљину“, и да их даље дистрибуира. Пенезић истиче да је његов собни колега Смиљанић нерадо гледао на ове активности, али да се због пријатељства није превише противио, већ су водили расправе о потреби да се заврше студије које су биле за Смиљанића важније од политичког активизма у који се Пенезић укључио.

Борислав Михаиловић Михиз их посматра као студенте, провинцијалце у Београду, и пише „амбициозни да учине нешто крупно у животу и од свог живота, брзо су постајали комунисти, нестрпљиво жељни да промене свет и заведу правду и једнакост.

Прихватили су нову веру, ватрено страснички и монтањарски прекобачено, већина њих из југозападне Србије“.

Прва акција, како сам каже, била је учествовање у демонстрацијама поводом помена преминулом патријарху српском Варнави, у јесен 1937. године. Тада је био и ухапшен, заједно са још једним Ужичанином – студентом, Манојлом Смиљанићем, за кога каже да му је био најбољи друг. Наводно лично га је ухапсио познати београдски полицајац Ђорђе Космајац. У затвору је Пенезић провео време у ћелији са још једном групом студената. Они су одбијали храну, јер су тврдили да су неправедно ухапшени, па их је полиција потом све сутрадан пустила.

Пенезић је учествовао у демонстрацијама 12. децембра 1937, које су организоване у знак протеста против министра иностраних послова Француске Делбоса. Он је био у једној већој групи демонстраната, и био је сведок када су жандарми отворили ватру на демонстранте, негде испод београдске Главне поште. Ранији биографи сматрају овај догађај за неку врсту његовог ватреног крштења („осетио је мржњу према сивој униформи... осетио је страст борбе...“).

У пролеће 1938. године, дошло је до изненадног развоја догађаја за двадесетогодишњег студента Пенезића. Поменути старији друг, Радосављевић Боби, упозорио га је да су студенти са којима је поделио брошуре из ормана у соби били похапшени. По пракси илегалне комунистичке партије, Пенезић је требало одмах да се уклони из своје собе у студентском дому и док не прође полицијска истрага буде у илегалу. Радосављевић му је препоручио да се сакрије негде у Земуну. Пенезић наводи да му је ово била веома тешка одлука, да оде из студентског дома, да се одвоји од познаника, посебно својих земљака из ужичког краја. Ипак каже: „Али сам отишао“.

Април и мај 1938, провео је скривајући се и мењајући пребивалишта по Земуну. Међутим, он наводи да се у овој фази посебно зближио са шест година старијим Петром Стамболићем и годину дана старијом Љубинком Милосављевић. На комеморацији Пенезићу, новембра 1964, Петар Стамболић се присетио њиховог познанства, па ће рећи: „Почетком децембра 1937, ослоњен на зид велике зграде на почетку Немањине улице, окружен њему још мало познатим људима, чекао је Слободан Пенезић да почну

велике демонстрације радника и омладине Београда против режима и против фашизма“.

Ово је сасвим сигурно била преломна фаза у којој Пенезић ставља политику испред студија. Студије му постају мање битна ставка у животу, јер највише времена проводи са истомишљеницима, дели летке, води дискусије по студентским удружењима, скуповима и групама, мензама, па и становима појединих студената, који су организовали окупљања комунистичке омладине. Не само да је заборавио на студије, већ је заборавио „и на кућу и друге своје обавезе“. И физички се запустио, иако је, каже, имао довољно средстава за студије, није се чешљао, шишао, носио је војничке цокуле, изгужване панталоне без кравате, подсећајући својим изгледом на свој политички активизам, али и на неке друге студенте који су имали исти изглед.

Међутим, убрзо ће почети да се доводи у ред, иако разбарушен, престао је да пије алкохол и да залази у кафане. Сматрао је да је такав став пут према „поштенom и честитом револуционару“, а што је желео да постане „више него ишта“. Та школска година је Пенезићу очигледно била преломна у његовом политичком активизму, јер, како сам наводи, растанак од другова на крају школске године му је врло тешко пао, па је чак и плакао одлазећи кући. Бојао се да ће три месеца летње паузе порушити све што је интензивно градио претходних месеци.

После летњег распуста проведенoг у Ужицу и некаквом агитационом раду мањег обима – сходно величини вароши одакле је потекао – Пенезић се вратио у Београд септембра 1938. године. Неке испите је прошао, неке није – посебно хемију. Тај предмет ће „вући“ још неко време, али безуспешно. Касније је смарао да је неуспех на овом испиту био чињеница да је учествовао у протестима управо против професора који му је предавао овај предмет. Било како било, после фебруара 1939. године, Пенезић потпуно запоставља студије: „Отада нисам више ништа ни спремао ни полагао“.

Међутим, како је запоставио студије, тако је постајао све више активан у политичком раду у „Удружењу“ – у ствари илегалној студентској комунистичкој организацији. Углавном је био представник земунске организације, али је био активан и у Земуну и у Београду подједнако. У том периоду, он станује у равном

земунском Францсталу код неког Немца, обућара Шумахера. Прве натукнице, па и задатке за комунистичку партију у овом периоду даје му Миливоје Миња Ђилас, четири године старији студент агрономије. Миња је брат далеко познатијег Милована, а што у времену ранијих биографија није помињано због братовог каснијег дисидентства. Он га упознаје и са појединим партијским директивама, документима, а неке му даје и на чување. Пенезић их крије у Шумахеровом клозету у дворишту.

Фебруара 1939. године, управо га Миња Ђилас упознаје да су „другови“ одлучили да га приме у Партију. Од тада па до априла 1941. учествује у већини акција које су формалне или неформалне организације КПЈ организовале на универзитету. Његова партијска ћелија у Земуну броји неколико студената или омладинаца. Највећи део њих ће настрадати – као припадници партизанског покрета, на различите начине када Други светски рат и окупација стигну на југословенске просторе, 1941. или 1942. године. Па тако и Пенезићев узор из тог доба – Миња Ђилас. Он наводи да је свака реч овог младог Црногорца уливала у њега огромно поверење, да су те речи биле толико убедљиве и да није уопште сумњао да су партијске директиве и материјали управо такви какве му је пренео Миња Ђилас, потоњи партизански комесар, кога су Немци стрељали марта 1942.

По доласку у Ужице, Пенезића је мајка критиковала и саветовала да не улази у политику, указујући му на то како је у политици прошао његов отац. Наводно је син одговорио да је веома поштује, али да му не дира његову партију, рекавши: „То је најпоштенија партија, најбоља политика која је икад постојала“. То је изгледа било довољно: мајка му више политику и партију није помињала, или се о томе више није говорило. Стриц Зарија, који га је финансирао на студијама, такође је био лоше расположен када је чуо да се његов синовац одао политици – и то забрањеној. Позвао га је у Ваљево на разговор. Кад је дошао до стрица, Пенезић је одбио да се одрекне политике и да разговара даље. Замало је испала свађа. Ипак, стриц је наставио да га даље финансира.

Пенезић се сећао да је те године на себе преузео много обавеза и активности, да се пуно кретао и радио на организацији. Тако активан, све више је, каже, преузимао руководство над партијс-

ком организацијом у Земуну. На прелазу из 1939. у 1940. годину постао је секретар партијског бироа у Земуну, а потом и члан партијског комитета на Универзитету, који је водио двадесетпетогодишњи никшићанин Војо Николић, после рата дугогодишњи помоћник министра народне одбране. Крајем 1940. године, као истакнути омладински партијски активиста, Пенезић постаје члан Покрајинског комитета СКОЈ-а за Србију. На овај начин, Пенезићева активност прелази оквире Земуна и универзитета у Београду: постаје партијски „радник“ и креће се по варошима Србије у својству делегата Покрајинског комитета. Ужице, Крагујевац, Краљево, Крушевац... ту је био најчешће присутан кад је био ван Београда.

Спасенија Бабовић Цана наводи две и по деценије касније: „Први пут сам га срела 1939. године у Краљеву. Тада је био скојевски руководиолац и у Краљеву је имао састанак са Скојевцима. Како сам непосредно пре тога изишла из затвора и дуже време била одвојена од партијског рада, остао ми је у сећању динамични састанак Скојеваца у Краљеву, а посебно двадесетогодишњи Крцун, млади комуниста, тада студент Пољопривредног факултета, који је, са разборитошћу и дивним познавањем околности под којима делује Партија, умео на најбољи начин да упути Скојевце...“

И многи други савременици су га коментарисали како је изгледао и шта је радио у том периоду: „Висок, сувоњав студент, нехајна хода и немирне неуредне косе... Сваки задатак је прихватао. Старије колеге слушао је и пуно их поштовао“, рећи ће Љубинка Милосављевић. „Крцун је припадао генерацији која је већ учествовала у дискусији, конспирисала“, сећао се Петар Стамболић. „На факултету Крцун је био јако популаран. За нас млађе студенте представљао је велики ауторитет. А био је и тако присан. Права другарчина... Као да је имао некакав магнет. Привлачио је људе, лако и једноставно их везивао за себе“, навео је Мића Јанковић.

У овој фази своје партијске активности, Пенезић је због свог већ поменутог разбарушеног изгледа добио надимак Крцун, према једном цртаном стрип-јунаку из те епохе. Највише комунистичких присталица које је сретао или са којима је радио знало га је само по овом надимку, али не и по правом имену. Сећајући се свог илегалног партијског рада у времену пред до-

лазак Другог светског рата, Пенезић ће истаћи једну необичну околност: живео је и функционисао потпуно неузнемираван од београдске полиције.

Штавише, и на новој адреси где је изнајмио стан представио се само као Крцун. Власница стана, Францускиња чији је муж радио у владином Централном прес-бироу, није се распитивала превише. За собицу са креветом тражила је 250 динара, што је „мсје Крцун“ обезбеђивао редовно. Газдарицу није занимало како се он заиста зове, нити је формално пријављивала свог станара локалним властима. То је Пенезића и спасло од распитивања полиције и тако је остало све до времена окупације. Пенезић истиче да ни тада – целе 1941 – београдска полиција није успела да установи његов идентитет.

После рата растумачио је ову околност. Када му је у руке пала полицијска картотека и досијеи, видело се да је београдска полиција увек одвојено водила Слободана Пенезића – кога је често мешала и са неким од његове рођене браће, од личности под именом Крцун. Ово је било и касније када су београдски полицајци спојили досијее студената са члановима Партије. И тада су одвојено водили Пенезића и Крцуна. Ова околност је омогућавала „несметану активност“ по Београду Пенезић – Крцуну.

У мају 1940, када је дошао у Ужице и присуствовао једној манифестацији, ухапшен је са још десетак ужичких комуниста. У затвору је однос власти био веома либералан, па му то није било превише тешко искуство. После овог догађаја вратио се у Београд, и ту је био активан у неколико догађаја на којима су се комунисти појављивали: дочек првог посланика СССР или штрајк ваздухопловне индустрије. Затим у Чачку, на сахрани др Мишовића. У јесен 1940, био је делегат и референт на Покрајинској конференцији СКОЈ-а у једној кући у Шуматовачкој улици на београдској Чубури.

Ван престонице, Пенезић је ипак био опрезан. Током посета партијских организација у унутрашњости није се задржавао на становању код људи из организације, већ је узимао преноћиште у хотелима или кафанама. Истицао је да нити једном на овим путовањима није био чак ни легитимисан, осим, наравно, у возу. Ипак, у случају организовања демонстрација у Ужицу са Петром Стамболићем и Желимиром Ђурићем поводом укидања синди-

ката, и када је настрадао један од протестанта (млади радник из уживичке фабрике оружја), 1. јануара 1941, био је ухапшен и после десет дана у затвору пуштен.

Тако је млади и већ неуспели студент Крцун до почетка рата своју активност фокусирао на универзитетску организацију, затим „код студената Србијанаца“, у организацији у Земуну и, наравно, у акцијама по Београду: штрајковима, протестима, митинзима и другим сличним акцијама. За једног 22-годишњака заиста предан партијски рад. Занимљиво, иако стасао за служење војног рока, то није „одрадио“. Војничка искуства и високе чинове ће убрзо стећи у правом рату.

Мало је било познато да је Пенезић у овом периоду имао и симпатију са којом је био у вези. То је била годину дана млађа Слободанка Стефановић, студенткиња из источне Србије. Гимназију је завршила у Пожаревцу, где су тих година завршиле школовање и дошле на студије филозофије у Београд митологизована Вера Милетић и будућа секретарица и љубавница генералног секретара КПЈ Јосипа Броза Тита – Даворјанка Пауновић. Слободанка је, као и Слободан, имала сличан пут од гимназијалке до комунистичке: читалачке групе, студентске приредбе и скупови са прикривеном или отвореном комунистичком пропагандом све до чланства у партији и првих хапшења 1940. године. Уписала је исти факултет, на ком је већ био Пенезић. Њих двоје су се вероватно ту упознали и зближили. Према истраживањима Љубинке Шкодрић, њихова веза је сигурно трајала у периоду од 1939. до јесени 1940. године. Слободанка је нашла нову емотивну везу, 1941, али се повукла из активног партијског живота.

Сасвим сигурно да је Пенезић био активан и у демонстрацијама које су избиле 27. марта 1941, после војног пуча, свргавања владе Цветковић-Мачек која је потписала приступање Краљевине Југославије Тројном пакту, и које су резултирале великим демонстрација. Посебно у Београду. Немамо детаљније податке о његовом учешћу, осим што он сам једноставно истиче – „биле су демонстрације“. Наводно је „ватрено“ говорио групи окупљених у Земуну. Говорио је у име студената из Земуна на саветовању комуниста на Универзитету наредних дана одржаног у читаоници медицинског факултета. Неки из организације су тада наводно отишли ван Београда. Пенезић је остао.

Он наводи да су за недељу 6. априла биле заказане некакве демонстрације, али је накнадно стигло обавештење да се организатори и демонстранти разиђу од Каленића пијаце и да ће накнадно бити обавештени о следећим корацима.

Пенезић наводи да је то јутро када је кренуо рано из Земуна у Београд, осетио неку неизвесност, ни сам не знајући зашто...

Сведок априлског слома 1941.

Изгледа да је Пенезић – Крцун поранио до Каленића пијаце у рано јутро 6. априла 1941. године. Јутро је било мирно, на самој пијаци је било мало људи, што му се учинило чудним. Своје присталице и данашњим речником – активисте, видео је ту и тамо, али повучене по улазима у околини пијаце. Неки од њих су му полугласно говорили да је рат објављен. Други да је можда тако, да није сасвим сигурно... Он сам није знао за шта да се определи. Ускоро је стигло обавештење да се окупљене присталице и студенти разиђу по околини и сачекају даље директиве за организовање демонстрација. Пенезић је, са двојицом Црногораца које је знао са демонстрација, кренуо низ Крунску улицу.

Одједном се зачула бука – били су то немачки авиони. Раздвајали су се у мање формације над градом. Помислио је – засигурно вежба. Међутим, сада се зачула се и противавионска артиљерија, а затим су почеле да падају и бомбе. Иако је видео да се на прозорима и по авлијама већ чују успаничени коментари да је почео рат, Пенезић је са двојицом колега наставио да мирно корача Крунском улицом. „Ишао сам са оном двојицом другова и причали смо безбрижно, потцењујући све опасности, као да се нас није тицало. Са овом југословенском буржоазијом и свим другим типовима, ми нисмо ништа саосећали. Некако у борби против њих, ми смо се одвојили, створили посебан табор“.

Овај Пенезићев став је у суштини био став целе Комунистичке партије Југославије 1941. године, све док Трећи рајх није напао Совјетски Савез, 22. јуна те године. За њих је рат био империјалистички, ратовале су буржоазије, није их се тицао светски ни

југословенски контекст. И то су били званични ставови КПЈ у том тренутку. Са друге стране, у личном доживљају, Краљевина Југославија је посматрана кроз жандарме, полицију и затворе у коме су комунисти били смештани и осуђивани због своје илегалне делатности. Зато није било сентимента ни за почетак рата против своје отаџбине.

Занимљиво да је Пенезић Крцун био свестан овог свог, односно партијског става према рату. Ипак, промена је била толико нагла, рат је одједном постао реланост. Нису то више били ставови партије на папиру.

Већ на уласку у бочну Улицу проте Матеје постао је свестан разарања које су бомбе око њих причиниле: мирис барута, запаљених ствари и изгорелих људских тела, преврнута млекацијска кола на улици где се измешало млеко и крв несрећног продавца, одједном су га освестили. Из једног подрума у други, кретао се међу уплашеним и избезумљеним становницима које је, како каже, почео да теши не знајући због чега то чини. Неки су га нападали јер су у њему видели студента, а понеко је сматрао да је студентарија крива јер је учествовала у демонстрацијама 27. марта, које су изазвале Немце да нападну на Краљевину: „Пакт би остао и не би било рата“.

Пенезић је сасвим сигурно био потпуно изненађен и бомбама које су рушиле околне зграде, паником и хистеријом која је захватила становништво. Крећући се према студентском дому код Вуковог споменика, па онда ниже према Теразијама, могао је да види сав ужас бомбардовања: порушене зграде, преврнуте трамваје и возила, пожаре, дим и прашину, мртве и рањене.

Улицом краља Милана наставио је према Славији, а потом према Пашином брду – где је знао да станују „наши руководећи људи“ и да ће тамо добити „мишљење Партије какав је наш и мој задатак даље“. Око њега су на улицама били тешко рањени или људи који су са завежљајима бежали у правцима ван града. „У мени се разбуктала, ту на углу Франш Д’епереа и Булевара ослобођења, сва она стара дуго негована мржња према Немцима“.

У кући у улици Краљевића Томислава (данашњој Интернационалних бригада), од неког студента Жике, кога је знао из студентског покрета, добио је директиву да је Партија рекла да

треба ићи у своја места, јавити се у јединице и појачати отпор Немцима... После тих неколико речи, Крцун је одлучио да пешке продужи преко Јатаган мале, Мостара и Чукарице... ван Београда. Заједно са колонама грађана који су бежали из вароши кретао се и наш ужички комуниста.

Прва идеја му је била да дође у Ваљево. Негде у реону Макиша, колону у којој се кретао нападе су немачке „штукe“. Било је мртвих и рањених међу цивилима који су бежали из вароши. Чудио се неодлучношћу официра који су повремено возилима пролазили поред колоне. Негде код Обреновца, укрцао се у препуни воз, који ће га преко Рудника одвести до Чачка и даље до родног Ужица. Успут, био је сведок панике која се ширила земљом. „Нико је није могао обуздати. Та беспомоћност била је најјезивија и најстрашнија појава првих дана овог несретног рата“, сећао се касније Пенезић.

Ни сам није знао да ли да се радује или не када је стигао у Ужице. Мајка га је само кратко упитала: „Јеси жив?“ Овај мајчин кратки поздрав и све што је видео од Каленића пијаце до Ужица, није доносило ништа друго него велику забринутост. Суво и нерадо је одговарао познаницима о томе шта се дешавало успут и шта је све видео.

Да ли због чињенице да је рат завршио у строју победника, тек када се присећао тих дана, Пенезић ће, 1953. године, рећи „ма колико да сам га схватио озбиљно, није ме напуштала мисао и нада да ће ипак све добро бити“.

Са друге стране, вероватно је реалнији био осећај према комунистичкој партији. „Осећао сам да сам сам. Отргнут од једног организма после четири године, који је функционисао беспрекорно, који је увек имао јасна решења и јасну перспективу, било тешко или лако, ја сам поштено и уверено то извршавао и био увек ведар, пун наде и спремности за акцију“. Ове речи су у многоме дефиниција његовог односа и према грађанском рату и противницима које ће видети преко нишана или похапшене 1941, у борбама 1942–1944. и поражене 1944–1945. године: поштено и уверено извршавање задатака Партије.

Тако се Пенезић априлских дана 1941. године вратио са универзитета у свој родни град. Већ 8. априла, до Пенезића куће стигло је неколико партијских другова: Василије Буха, Светислав

Стефановић Ђећа, Вукашин Вуле Антић и Воја Лековић. Ово је био први партијски састанак на коме је Пенезић присуствовао после почетка рата. Памти да му се мајка – Дада – страшно забринула док је трајао овај састанак, шетала и нервозно улазила у собу као да узме нешто. „Увек се страшно бојала састанака које смо држали“, а сада са почетком рата то је свакако било још драматичније.

Делегат из Покрајинског комитета за Србију, Василије Буха, дао је основне смернице да се највећи део чланова и присталица јави у војску у Ужицу, а он сам је са Војом Лековићем продужио у његово село Радоињу. Пенезић и неких 10-15 ужичких комуниста стигло је у ужичку команду, са идејом да се добровољно јаве у јединице. Међутим, надлежни их нису примили, говорећи им да су они, као комунисти, у суштини криви за ове догађаје, да желе да се увуку у војску, дижу револуцију, и под претњом стрељања их најурили напоље. Срески начелник је био истог става: „Шта?! Ви комунисти да браните земљу!?“ Међутим, ове речи ће му се осветити само пола године касније, када комунисти преузму власт у граду.

Кроз Ужице је пролазила војска, они који су се нашли у граду деловали су без икаквог реда. Чуло се да стиже и Влада – која је и заиста била у граду неких три првих дана рата. Војска је углавном ишла правцем према Босни, ка Сарајеву. Прошао је и Слободанов старији брат Видоје, који је био резервни капетан у противавионској артиљерији. Код куће, Слободан и мајка су се тихо прерачунавали шта ће и како да распореде од намирница за осталу децу. Било је свега за неколико дана, а новца нису имали у резерви.

Наредног дана чуло се да стижу немачке снаге, које су се и појавиле у току ноћи 10. априла. На наговор да иду ван куће, браћа Пенезићи, Слободан и Сретен, припремају се за одлазак. Ипак, одлази само Слободан. Он се креће за деловима војске у повлачењу. Узбрдо од Ужица, преко Беле земље, Рожанства, стиже до Љубиша, где је опет био сведок расула војске, расправе међу официрима и војницима резервистима. Продужио је даље, успут наилазећи на свог партијског друга Баја Секулића који је са групом војника пешачио према Црној Гори. Раставши се са њим, Пенезић је стигао у Радоињу, место западно од Кокиног

брода, где се у кући Лековића сместио Василије Буха. После неколико дана, на вести да се рат завршио, Пенезић се пешке враћа у Ужице истим путем.

Од окупације до устанка

У Ужицу и околини је после успоставе немачке окупације стање било мирно. Немачке снаге које су извршиле агресију на Краљевину Југославију, у мају ће се повући на друге фронтове, а у Србију ће доћи нове посадне јединице, попуњене људством старијих годишта и слабије наоружане. Бележимо да су у мају припадници немачке 60. пешадијске дивизије у ужичком крају заробили групу наоружаних лица. Већина је стрељана, а њих четворица обешена су на пијаци у Пожеги ради застрашивања народа и опомене како ће проћи сви који не поштују одредбе капитулације и носе оружје. Ово је био наговештај на који начин ће се окупатор односити према устаницима нешто касније.

Код куће, препричавало се шта се десило са другима из групе комуниста која је отишла према Сарајеву, како су немачке снаге заузеле Ужице, које су мере увели Немци (померање часовника на „немачко време“), забрану ходања тротоаром и слично. Најстарији Крцунов брат био је заробљен. Мало помало живот се нормализовао, а он и његови другови комунисти су чак почели слободно да се крећу, одржавају састанке без секирације да ће наићи полиција. Чак су пробали да иду и тротоаром, што је довело до једног мањег инцидента са немачким официром. Он сам је чак нашао саговорника, неког немачког подофицира који му је тврдио да је комуниста.

У овом периоду окупације, од 17. априла до 22. јуна 1941, југословенски комунисти нису на мети окупатора. Важио је још увек споразум Трећег рајха и Совјетског Савеза из лета 1939, о пријатељству. Пенезић и његови другови из Партије су чак неколико дана провели пријављујући се за физички рад код немачких јединица. Неки од ужичких комуниста се инфилтрирају у општини или су тумачи. Овај детаљ се спомиње тек узгред у биографијама поменутих ужичких комуниста Добривоја Видића Баје и нашег Слободана Пенезића Крцуна. Наводило се да је „је-

дан број млађих кадрова“ из окружног комитета Ужице нашао запослење преко ужичке општине, „не би ли скренуо пажњу са свог илегалног рада“.

Како није било директива за даљи рад, нити било каквих вести од виших партијских органа ни личности, Пенезић је одлучио почетком маја да крене за Београд и покуша да добије упутства за даљи рад. Пут је прошао необично лако. Добио је пропусницу у Ужицу, возом стигао до Београда, прешао преко понтонског моста, стигао у Земун до своје газдарице Францускиње, која је немало била изненађена његовом појавом. Ствари је нашао како их је оставио, али је кревет био изнајмљен неком незнанцу, који је – како је газдарица објаснила – дошао да ради на разграничењу окупиране Србије и новостворене Независне Државе Хрватске.

Већ поподне Пенезића је из сна тргао управо тај незнанац. После неколико кратких формалних реченица, незнанац је упозорио Пенезића да је према књигама и папирима у соби уочио да је комуниста и посаветовао га да све то одмах спали и да се у сваком случају чува од полиције. Пенезић је кренуо, по ужички, да му објашњава своје ставове, али је незнанац био нерасположен и изашао напоље. Како ће се испоставити касније, био је то отац његове будуће супруге Гроздане Белић, будући гаст! Његови синови у Загребу су били комунисти, тако да је господин Белић знао са ким има посла.

Пенезић је више дана провео прелазећи из Земуна у Београд, крећући се по местима где је пре рата виђао своје другове – партијце. У више наврата је крстарио улицама испод Карађорђевог парка до Јужног булевара и по Пашином брду. Тек после неколико дана узалудног трагања срео је Љубинку Милосављевић, која је у том тренутку била секретар Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Када је објаснио да му требају веза и директиве за рад, она му је заказала састанак за два дана. Порука коју је Пенезић добио је да крене назад у Ужице, уђе у окружни комитет и са њима настави рад. Речено му је да се никоме не јавља и да се одмах врати у Ужице. Послушао је, из Земуна је покупио своје ствари и возом се вратио у Ужице.

Око 25. маја у Коштици крај Ужица, у кући старог члана партије Витомира Чворовића, одржано је окружно партијско „саветовање“. Учествовало је 25 делегата из Ужичког округа међу којима се сада Пенезић помиње као члан Окружног комитета. Поред

њега ту су били: браћа Желимир и Љубодраг Ђурић, Добривоје Видић, Вукола Дабић и други, данас мање познати комунисти. Скупу је присуствовао и члан Покрајинског комитета за Србију Благоје Нешковић.

У Ужицу се Пенезић повезао са челним ужичким комунистом Желимиром – Жељом Ђурићем, са којим је договорио да иде у златиборски срез где би водио стварање комунистичке организације, која је у том срезу стајала слабо. Или боље рећи – никако. Управо кад је са Жељовим братом Љубодрагом Ђурићем кренуо изјутра из Ужица, кроз варош се пронела вест да су Немци напали на Совјетски Савез, на Русију. Ту вест су сазнали тек по доласку у Рожанство на Златибору, где је Љубодраг Ђурић био учитељ и становао.

Испало је добро што је напустио Ужице тог јутра, јер су већ наредног дана Немци долазили до његове куће у акцији превентивног затварања комуниста, која је спроведена тог дана у целој окупираној Србији. Ноћу између 22. и 23. јуна 1941, немачке власти у Ужицу су кренуле у акцију хапшења комуниста, која је спроведена у целој окупираној Србији. Међутим, од око 40 ужичких комуниста, колико их је било у том тренутку, ухапсили су само двојицу.

После неколико дана у Рожанству, Пенезић је прешао јужније, у село Гостиље. Овде је одржан састанак Округног комитета Ужице, на коме је о даљој оружној стратегији говорио Бранко Крсмановић, три године старији члан ПК КПЈ за Србију, иначе официр шпанске републиканске армије и човек одређен за организовање партизанских одреда.

Пенезић се затим пребацио код свог школског друга Манојла Смиљанића у село Равне на Златибору. Одатле се јавио мајци у Ужице да је све добро, а убрзо су код Смиљанића стигли и активни поручници Момчило Смиљанић и Сава Конвалинка. Према биографима, Пенезић је одржао убедљив говор, па се сматра да их је то преломило да приступе партизанима.

Он је одавде отишао у Ужице на састанак са чланом ПК КПЈ Бранком Крсмановићем око припрема за устанак. Одржан је и састанак окружног комитета, крајем јуна, у кући једног опанчара Чворовића у Ужицу. Крсмановић, њима познат и даље само као „Шпанац“ говорио је одушевљено о устанку.

О формирању штаба Ужичког одреда писао је и сам Пенезић „по сећању“ још 1945. године: „На састанку у кући друга Витомира Чворовића!, у Коштици, прву скицу, организациони изглед одреда, дао нам је друг „Шпанац“ – мислим да му је право име било Павловић, који је погинуо у првим борбама у Шумадији. Био је млад човек, леп и пун одушевљења, а причао нам је како ће се мали одред једног дана развити у велику војничку формацију, а сви ти одреди у земљи у огромну народну војску. Ми смо веровали, јер смо знали да тако мора бити и смешкали смо се налакћени на сто над првом војничком скицом“.

Стварање Ужичког партизанског одреда

Неколико дана касније, око 7. јула, донета је на истом састанку одлука да се крене у формирање Ужичког партизанског одреда под именом „Димитрије Туцовић“, на челу са Петром Стамболићем, Милинком Кушићем, Јевремом Поповићем и Желимиром Ђурићем. После овог састанка Пенезић се вратио на Златибор, 10. јула, као „инструктор окружног комитета“, а задатак му је био да формира Златиборску партизанску чету заједно са Љубодрагом Ђурићем и Добрилом Петровићем. Одатле је отишао до Бајине Баште и у селу Пилици одржао састанак са комунистима из тог краја.

Треба регистровати да су борбе са устаницима у овом периоду већ почеле на другим местима у западној Србији, понегде и на ободу ужичког краја. Партизанске – комунистичке групе углавном нападају станице српске жандармерије. Али, десили су се и први напади на немачке снаге, које за одговор имају и прве одмазде. Тако су стрељана 52 таоца из Ужица, због напада на возило немачког генерала Лончара на Буковима 18. јула.

За то време комунисти настављају свој рад. Прве одмазде окупатора им не значе много. Вера у своју идеологију је пресудна. Уследило је формирање партизанских „чета“: 27. јула на Татинцу изнад Ужица – 1. ужичка „Радоје Марић“, на чијем је формирању био присутан и Пенезић. Затим сутрадан, 28. јула, у Буару – 2. ужичка чета „Милош Марковић“, па на Благаји у близини Пожеге истог дана – Пожешка чета. Следе још: 31. јула – Ариљска чета,

2. августа – Моравичка чета, 3. августа на Тари – Рачанска чета, и 12. августа чета код Косјерића.

Пенезић 1945, објашњава начин рада тих дана: „Потом смо почели стварати прве чете. Ми смо већином били са четама, а увек су два три друга била у „центру“ код Чворовића куће испод Поре. Онда су ту били Жељо Ђурић, Милинко Кушић, Стево Чоловић, па смо се мењали. Спавали смо у башти или на штали Чворовића или Лека Дулановића, ковача. Ту смо стварали планове и одатле извесио време командовали Ужичким одредом, иако је Ужице било пуно Немаца“.

Са формирањем чете на Златибору ишло је теже. Као потпуно сеоски, Златиборски срез био је најслабије упориште комуниста у целом ужичком крају, и ту уопште није било чланова КПЈ. Овде су мештани невољно реаговали на позив за устанак. На једном од скупова, један је Златиборац питао Пенезића: „Како тако мислите да се боримо против Немаца? Шта од оружја имате ти и Љубо Ђурић?!“ А Пенезић је одговорио да имају само један пиштољ, али да ће оружје „наћи у народу“. Ово није задовољило слушаоце.

Пенезић наводи да је састанак за формирање Златиборске чете био одређен за крај јула или почетак августа. Како сам каже, на зборно место (3. августа) дошло је свега пет момака: Добрило Петровић, Љубодраг Ђурић, Слободан Пенезић и двојица браће из села Шљивовице, која су убрзо настрадала, па се после рата није могао сетити њихових имена. „Имали смо свега две пушке и два револвера. Сви други који су требали да дођу, одбили су“. Оваква ситуација је захтевала да се Пенезић поново спусти до Ужица и да на састанку Окружног комитета изложи ситуацију и тражи помоћ у људству. Десетак дана касније, из Ужичке чете послато је десет бораца, па је 13. августа дошло до формирања чете и у Златиборском срезу.

Пенезићева Златиборска чета се сместила на Смиљанским Закосима, и ту проводила време у „увежбавању и гађању“. Њихова прва акција био је напад на жандармеријску станицу на Краљевим водама, средином августа. Жандарми су, иначе, претходно напустили станицу, па су Пенезић и другови покупили нешто новца, два коња и стоку и повукли се. То је била прва акција Пенезићеве дружине. Он је сматрао да је чета после овакве акције била организована, па је напустио чету и спустио се у Татинац

код Ужица, где се налазио окружни комитет. На следећи задатак упућен је почетком септембра, да обиђе партијску и устаничку организацију у срезу пожешком и Ариљску чету. Стање у ове две зоне је било одлично, чак у другом случају – задовољавајуће.

Занимљиво је да је наредни задатак који је Пенезић имао било искључење Босе Цветић и њеног брата из Ужичке чете под оптужбом да су „троцкисти“. Врло је занимљиво да Пенезић истиче: „Био сам убеђен да троцкисте треба гонити свуда“. Овако тврд став није знао ни сам да објасни, тражио је да борци – сељаци прихвате његов став, „и сам не знајући зашто“. Углавном ове речи објашњавају суровост са којом су се чланови КПЈ, који су припадали „главној“ линији, у том периоду обрачунавали са овом групом неистомишљеника у својим редовима.

У исто време, на терену ужичког краја појављују се и организатори војно-четничке организације пуковника Драгољуба Михаиловића, чије је седиште било на Равној гори. Нешто касније него у другим крајевима, али ипак се њихова организација ствара и у ужичком крају. Формира се Пожешки одред, кога организује капетан Милош Глишић, а са њим су и капетани Вучко Игњатовић, Милош Марковић и Милош Словић. Пенезић наводи да је почетком августа имао контакте са тројицом млађих официра – поручницима Момчилом Смиљанићем, Слободаном Секулићем и Савом Конвалинком, који су били у близини и такође радили на организацији покрета отпора.

У деловима ужичког краја, који су сада гранични делови према Независној Држави Хрватској или другим окупационим зонама, делују четници из четничке организације Косте Пећанца. Они се углавном сукобе са хрватским оружаним деловима који су запосели Санџак, као и муслиманским или арнаутским групама које нападају српско становништво по селима. Најактивнији је Златиборски четнички одред војводе Радомира Ђекића. Он делује према Новој Вароши.

За разлику од Михаиловићевих официра, који су били у организационој фази, или Пећанчевих и самосталних четника, који се већ сукобе са противницима на ободу ужичког краја, комунистима предвођени партизани крећу у револуционарну борбу. Тадашњи партизан, а каснији главни Пенезићев извршилац наређења у Ужицу – Видан Мићић, Пожежанин,

припадник партизанске чете формиране у Благаји 28. јула, наводи: „Прве акције на тадашњем подручју среза Пожеге било је уништење општинских архива, којим је било обухваћено бројно стање људства, попис пореских књига и попис коња, кола и волова“.

Немачке снаге су 17. августа, у реону села Горјани, са нешто српских и арнаутских жандарма, вршиле претрес терена. Наредног дана, 18. августа, десио се први сукоб Ужичке партизанске чете са тим немачким снагама на Дрежничкој градини. Он ће показати исту праксу окупатора као и после напада на Буковима, месец дана раније: да спроводи репресалије над становништвом. За одмазду, спаљено је село Злакусе, а убијено је 24 мештана Дрежника и Злакусе. Немци су силом натерали сељаке да се тела побијених повешају уз друм и поред пруге код Злакушке рампе, и оставили их тамо да висе пет дана. Немачка јединица је наставила са кретањем по околини и акцијама мањег обима. Потом, дошло је до напада на Вироштаку, па путу према Ариљу, на један немачки камион, где су побијени сви немачки војници. Уследио је немачки краткотрајни прогон, али без последица. У Ужицу су тих дана уведене су посебне мере кретања, полицијски час проширен и наређене друге мере да би се устанак сузбио и стање ставило под контролу на овом подручју.

У том периоду партизани су ушли у Ариље 22. августа и почели да ометају комуникацију на друмовима који воде у, и из Ужица као и железничку комуникацију према Вишеграду. Ту и тамо су разоружали издвојене жандармеријске станице „да се разбије стари апарат власти“.

Као што смо навели, Пенезић се задржао на Златибору до 28. августа када је добио наређење да крене у пожелски срез. Тамо је присуствовао састанку у селу Горобиљу, кога партизански савременици оцењују као „историјски“, јер су на њему решавана кадровска и организациона питања у покрету. Састанак води Желимир Ђурић. Ту је члан Главног штаба за Србију Родољуб Чолаковић, али и многи други. Иако се види да партизани у том тренутку „кубуре“ са бројним стањем људства, на овом састанку је наводно расправљано о стварању велике територије у западној Србији, о руковођењу устанком, и другим темама. Када се уочи

када је одржан састанак и тадашње стање на терену, односно присутност немачких снага у свим већим местима овог краја и дуж комуникација може се рећи да та тема представља „накнадну памет“ и невероватно претеривање комуниста да стварање слободне територије са Ужицем у центру, представе као ранију смишљену акцију.

На овом састанку дошло је до измена у руководству Ужичког одреда: командант је постао Душан Јерковић – учитељ, заменик Вукола Дабић – радник, политички комесар Милинко Кушић а његов заменик Слободан Пенезић. Он је био најмлађи, са свега 23 године. Он објашњава 1945. године: „Штаб одреда још није постојао. Главни штаб тада је био наименовао само комесара — друга Милинка Кушића. Августа месеца отишао је друг са комесаром Чачанског одреда Ратком Митровићем на саветовање код Главног штаба негде у Шумадију, чини ми се у Дуленима, и вратио са директивом о стварању Штаба и главним оперативним и политичким задацима нашег одреда. Организовали смо састанак руководиоца у селу Годовику у једном кукурузу близу Мићића кућа. На састанак је дошао друг Родољуб Чолаковић „Роћко“. Два пут смо у току састанка мењали место ради конспирације. Стражу су чували млађи партизани из Пожешке чете. На састанку су били присутни другови Душан Јерковић, Вукола Дабић, Милинко Кушић, Љубо Мићић, Жељо Ђурић, Добривоје Видић и ја. Било је још другова, којих не могу да се сетим. Дискусија се водила читав дан, а касно у ноћ у кући ужем саставу... Задаци које је пред нас поставио друг „Роћко“ били су следећи: наш одред требало је да заузме сва среска места у округу, да рашчисти општине и жандармеријске станице, да се баци на железничку комуникацију и стегне Ужице и Пожегу са циљем да се заузму. Најпунџија активност нашег одреда, по нашем прорачуну, требало је да буде у септембру. Заиста тако је и било“. Крцун закључује сећање са речима: „Од првог штаба Ужичког партизанског одреда тако сам остао само ја“.

Овај Одред је у суштини контролисао подручје јужно од Пожеге и чекао даља наређења. Једна надахнути савременик овако види стварање Ужичког одреда „У односу на укупан број становника овог региона, као и на број окупаторских и

квислиншких оружаних снага на том подручју у исто време, тих 314 бораца, међу којима многи нису били ни наоружани, а већина није служила војску, представљало је снагу која је окупаторима и чуварима старог поретка могла личити на „шаку јада“, али која је у себи, у сваком борцу, носила огромну снагу политичког рада и утицаја“.